
ПАВЛЕНКО І.Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра педагогіки,
Луганський національний
університет імені Тараса
Шевченка,
м. Старобільськ, Україна

АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються особливості активізації творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів, що сприяє формуванню екологічної культури майбутніх фахівців. Впровадження нових методичних прийомів навчання і виховання студентів передбачає використання таких форм і методів роботи, які впливають на екологічне становлення особистості, розвивають її самопізнання і самоконтроль. У статті подані педагогічні умови, яких необхідно дотримуватися при організації процесу формування екологічної культури студентів.

Ключові слова: творчий потенціал, активізація творчого потенціалу студентів, екологічна культура, екологічна освіта, гуманізація навчально-виховного процесу вишів, підготовка фахівців.

В статье рассматриваются особенности активизации творческого потенциала студентов высших учебных заведений, способствующие формированию экологической культуры будущих специалистов. Рассматривается сущность понятия «экологическая культура» и ее основные элементы. Внедрение новых методических приемов обучения и воспитания студентов предусматривает использование таких форм и методов работы, влияющие на экологическое становление личности, что способствует развитию ее самопознания и самоконтроля. В статье представлены педагогические условия, которые необходимо соблюдать при организации формирования экологической культуры студентов.

Ключевые слова: творческий потенциал, активизация творческого потенциала студентов, экологическая культура, экологическое образование, гуманизация учебно-воспитательного процесса вуза, подготовка специалистов.

This article presents peculiarities of activization of university students' creative potential that promotes the formation of future specialist ecological culture. The essence of the term "ecological culture" and its main structural parts are analyzed. The purpose of the article is to determine the main characteristics of students ecological culture forming through the raising of their creative potential in the process of practical activities in the environment. The implementation of new methods and techniques of students' training and education provides for the use of such forms and methods of work which influence on the personality ecological formation, self-knowledge and self-control development. It was found the pedagogical conditions that must be followed in the organization of the process of formation of student ecological culture. The ideas of personality-oriented education and humanization of the educational process are the conceptual basis for student ecological training and education.

Key words: creative potential, activization of students' creative potential, ecological culture, ecological education, humanization of educational process in high school, training of specialists.

Людині, на відміну від інших живих істот, властиво усвідомлене, творчо активне ставлення до природи, причому як матеріально-практичне, так і духовне. Потреба у людини в творчості закладена природою. А сама творчість виступає тією «сполучною ланкою» в спілкуванні людини з природою, завдяки якій можлива гармонія людини і природи. Творчий характер перетворення природи підвищує екологічність виробничих технологій і в той же час сприяє збільшенню різноманітності в біосфері, що дуже важливо для її збалансованості. Творче перетворення природи не повинно бути самоціллю. При регулюванні певних морально-етичних норм воно буде виконувати свою позитивну соціально-екологічну функцію.

Навчитися творчо діяти людина зможе тоді, коли вона реально буде по-

ставлена в ситуацію, що вимагає від неї творчих рішень. Засвоєння якихось готових знань і вироблення відповідних навичок тут абсолютно недостатньо. Ці вимоги, що пред'являються життям, безпосередньо відносяться і до навчально-виховного процесу вищої школи. Сформована до теперішнього часу система вищої освіти не орієнтована на повноцінне виявлення і реалізацію обдарованості у студентів. Вона вимагає від них, скоріше, репродуктивного, ніж творчого оволодіння обраною професією. Адже саме творчість є вищою формою активної і самостійної діяльності фахівця - це діяльність, яка передбачає дослідницький підхід до вирішення професійних завдань.

Формування особистості безпосередньо пов'язане з вихованням почуття індивідуальної відповідальності за дбайливе ставлення до природи. Осо-

биста відповідальність має два аспекти: як відносини особистості і як її якість. В особистому плані відповідальність являє собою істотну соціальну, моральну та психологічну якість людини, яка виступає у вигляді найважливішої риси характеру. Сьогодні підвищена увага до проблем екологічної освіти студентів зумовлюється наступними причинами: необхідністю розгляду екологічного виховання як безперервного і систематичного процесу, чинного протягом усього періоду навчання; актуальністю формування екологічної культури в період професійного становлення особистості. Однак, екологічна освіта сама по собі «... не вирішить екологічну проблему, якщо вона буде відірвана від інших видів освіти, так само як і рішення екологічної проблеми в принципі нереальне без вирішення всього комплексу глобальних проблем» [8].

Екологічна культура багато в чому визначає світогляд людини, духовно-моральні, естетичні, ціннісні орієнтири, її готовність до творчого творення. Вона базується на чотирьох взаємопов'язаних елементах: пізнавальному, емоційно-ціннісному, поведінковому, діяльнісному [5]. При цьому природознавство, етика, естетика виступають в екологічній культурі в нерозривній взаємодії, що дозволяє виховувати у людей морально-естетичне ставлення до природи.

Можливі шляхи духовної взаємодії людини і природи, необхідність екологічної освіти кожної людини, роль екологічної культури в процесі формування духовної культури особистості і суспільства представлені в роботах Н. Бібик, С. Бородавкіна, А. Букіна, О. Вербицького, Е. Гірусова, А. Захлебного, І. Зверева, В. Ільченко, О. Король, В. Крисаченка, О. Плахотнік, М. Реймерса, І. Суравеїної, М. Тарасенка,

Г. Тарасенко, Г. Ткачук, В. Хилька, В. Червонецького та ін. Проте, зміни, що відбуваються в природному середовищі, впливають і на саму людину, на її ставлення до неї, на її екологічні орієнтири, світосприйняття, в цілому, на рівень екологічної культури.

Екологічна трансформація свідомості особистості і суспільства повинна йти від придбання екологічної грамотності до засвоєння екологічної культури. Сучасна екологічна освіта і виховання орієнтовані на створення системи безперервної екологічної освіти (БЕО), сутність якої полягає в її основних цілях: розвиток екологічної свідомості і мислення, екологічної культури особистості і суспільства, відповідального ставлення кожної людини до природи. У процесі екологічного виховання людина повинна оволодіти системою суспільно важливих цінностей, що визначають її поведінку і діяльність по відношенню до навколишнього світу.

Метою статті є визначення особливостей формування екологічної культури студентської молоді через активізацію її творчого потенціалу в процесі практичної діяльності в довкіллі.

Екологічна культура — це такий напрям людської діяльності та мислення, від якого істотним чином залежать нормальне існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток у майбутньому. Екологічна культура, по О.Вербицькому, виступає як «сукупність досвіду взаємодії людей з природою, що забезпечує виживання і розвиток людини, виражена у вигляді теоретичних знань і способів практичних дій у природі і суспільстві, моральних норм, цінностей і культурних традицій» [3, с. 33].

По А.Захлебному і І.Суравеїній «екологічна культура» проявляється у відповідальному ставленні до природи як загальній умові і передумові

матеріальної праці, природного середовища життєдіяльності людини. Інший аспект становить ставлення до власних природних даних свого організму, який включений в систему екологічних взаємодій. І нарешті, найважливіший компонент екологічної культури - ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною навколишнього природного середовища [4].

М.Тарасенко вважає, що «екологічна культура включає певний «зріз» суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття і моральну оцінку ставлення людини до навколишнього середовища» [7, с. 232]. М. Реймерс визначив екологічну культуру як сукупність знань, умінь, соціальних та інженерних норм, керуючись якими людина усвідомлює себе (і відповідним чином діє) як частина природного середовища і як суб'єкт, відповідальний за її збереження перед собою, нинішніми і наступними поколіннями людей [6]. В.Хілько характеризує екологічну культуру особистості як складову частину екологічної політики, що реалізується в трьох аспектах: соціально-політичному, науково-технологічному (техніко-економічному), духовно-педагогічному [9]. На думку С.Бородавкіна, розвиваючи екологічну культуру, доцільно враховувати як усталені норми поведінки, так і спиратися на внутрішній контроль самої особистості: відповідальність, совість, обов'язок і т.д. [1]. А.Букін в екологічну культуру особистості включає наступні компоненти: оволодіння людиною науковими знаннями, засвоєння норм поведінки, розвиток морально-естетичних почуттів у спілкуванні з природою, охорону навколишнього середовища [2]. Екологічна культура, на думку І.Зверева, передбачає наявність

у людини твердих знань, переконань, готовність до діяльності, а також її практичні дії, які узгоджені з вимогами дбайливого ставлення до природи [10].

Виходячи з вищевикладеного, ми під екологічною культурою розуміємо інтегративну якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності і визначальні екологічно-моральні вчинки, спрямовані на збереження життя у всіх його проявах і на творення краси природного середовища. При цьому екологічна культура майбутнього фахівця характеризується не тільки оволодінням технічними, науково-економічними знаннями, вміннями, навичками, а й естетичним ставленням до природи, розвитком емоційно-чуттєвої сфери людини, вихованням його естетичних потреб та інтересів, проявом творчої діяльності.

Впровадження нових методичних прийомів навчання і виховання студентів передбачає використання таких форм і методів роботи, які впливають на екологічне становлення особистості, розвивають її самопізнання і самоконтроль. Проведене нами дослідження показало, що найбільша ефективність у формуванні екологічної культури досягається за допомогою застосування різних прийомів педагогічного впливу, що включають використання спеціальних питань, екоігр, установок, автотренінгів, ситуацій, що забезпечують дотримання етичних норм поведінки і розвиваючих «екологічну совість», завдань, заснованих на зіставленні художніх об'єктів і реальної природи, проблем творчого характеру і т.д. Поєднання різних форм роботи при тісній співпраці студентів і викладачів сприяють формуванню екологічної культури майбутніх фахівців. При організації процесу формування екологічної культури студентів необхідно дотримуватися наступних

педагогічних умов:

- реалізації мультидисциплінарного підходу в організації екологічної освіти студентської молоді. При цьому під мультидисциплінарним підходом розуміється екологізація більшості існуючих навчальних предметів;
- використання творів мистецтва поряд з організацією безпосереднього сприйняття майбутніми фахівцями природних об'єктів;
- здійснення на морально-естетичному рівні занурення в світ природи, переживання її художнього образу;
- використання творів мистецтва як засобу «естетичного діалогу» з об'єктами природи.

В умовах сьогодення величезного значення набуває екологічне виховання як складова частина морального виховання людей будь-якого віку і професії. Навіть елементарна екологічна культура передбачає певний ступінь філософського осмислення світу, яке починається з самого дитинства. На жаль, сучасна екологічна політика не має відповідної фінансової підтримки і залишається на папері, в вищій школі також відсутня координація екологічної освіти і засоби для її підтримки, тоді як екологічна ситуація в країні продовжує погіршуватися, про що свідчать нестримний розвиток процесів деградації навколишнього середовища, розширення зон екологічної кризи і зростання загального, антропогенного навантаження на екосистеми, погіршення здоров'я населення в глобальному масштабі.

Вихідним положенням екологічної освіти у вищій школі є продовження базової шкільної на наступному, більш високому рівні з метою подальшого формування у студентів екологічної культури.

Отже, в навчальні плани всіх ВНЗ на бакалаврському рівні, слід внести курс екології (наприклад, «Основи екології»), який би включав необхідні теоретичні і практичні аспекти, а також відповідні кожному окремому ВНЗ курси з блоку прикладних екологічних дисциплін (можливо, у блоці вибіркокових професійно-орієнтованих дисциплін). Включення в навчальний план таких курсів робить процес екологічної освіти цілісним, завершеним.

Поки такі зміни у навчальних планах всіх вишів залишаються в перспективі, треба екологізувати той навчальний процес, який є в наш час. Це можна зробити за допомогою організації позааудиторних і позаурочних справ по освоєнню цілісного змісту екологічної діяльності людини.

У створеному таким чином освітньому просторі студент одержує необхідні умови для самореалізації і розвитку особистісного творчого потенціалу, можливість проявити активну життєву позицію в питаннях екологічного спрямування, беручи участь в екскурсіях, акціях, екологічних практикумах і т. д.

Концептуальну основу екологічного навчання і виховання студентів складають ідеї особистісно орієнтованої освіти і гуманізації навчально-виховного процесу.

Підготовка фахівця, в тому числі й екологічна, не вичерпується тільки знаннями про природу, її закони, техніку, але й передбачає опанування способами діяльності, уміннями їх здійснювати. Цьому сприяє операційно-діяльнісний компонент екологічної культури, який виявляється в оволодінні екологічними вміннями й навичками як способом екологічної діяльності.

Різні напрями діяльності, які сприяють формуванню у студентів екологічної культури, здійснюється шляхом активного поєднання різних форм

роботи. Так, для навчально - дослідницької діяльності рекомендовані наступні форми роботи: організація і проведення екопрактикумів; організація і проведення соціальних досліджень; виконання проектних завдань; проведення еколого-краєзнавчих екскурсій. При природоохоронній діяльності рекомендовані форми роботи: екологічні акції, посадка зелених насаджень, виготовлення штучних гніздівель, догляд за рослинами, екологічні суботники, рейди по впорядкуванню водоохоронної зони та ін. Навчально-просвітницька діяльність передбачає наступні форми роботи: захист екопроектів; звітів про проведені дослідження; суспільний огляд досягнень студентів; конкурс малюнків, плакатів, листівок; конкурс екологічних казок, віршів; створення студентського театру екологічної моди; пропаганда екологічних знань серед населення мікрорайону; складання звернень до жителів міста; випуск екологічної газети; проведення тематичних декад, тижнів; випуск буклетів на екологічну тематику; створення комп'ютерних презентацій. Науково – дослідна робота студентів передбачає такі форми роботи: участь у роботі студентських екологічних конференціях та семінарах як слухача; знайомство з виставками, кон-

курсами студентських робіт; участь в бесідах про студентські наукові суспільства; відвідування лекцій видатних учених-екологів; участь у вікторинах та олімпіадах; участь в конкурсах перекладів статей екологічної тематики з іноземної мови; написання творчих рефератів; виготовлення макетів, моделей, дослідних зразків, обладнання з елементами самостійної творчості; розробка невеликих дослідницьких тем; підготовка за результатами дослідницької статті, заявки на винахід; підготовка та виступ з лекціями на екологічні теми перед абітурієнтами, студентами, робітниками та ін.

Представлене дослідження проблеми формування екологічної культури студентів допоможе у пошуку нових, ефективних шляхів удосконалення екологічної освіти вищої школи, у створенні сучасних технологій навчання, прогнозуванні результатів екологічного виховання. Проведене дослідження повністю не відображає багатогранність даної проблеми. Перспективними напрямками для подальшого вивчення могли б стати взаємозв'язок різних навчальних предметів у вихованні екологічної культури студентів і дослідження емоційних переживань майбутніх фахівців у процесі формування їх екологічної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бородавкин С.В. *Этика и экологическое воспитание* / С.В. Бородавкин – Л. : Ленингр. орг. о-ва «Знание» РСФСР, 1988. – 15 с.
2. Букин А.П. *В дружбе с людьми и природой: Кн. для учителя* / А.П. Букин – М. : Просвещение, 1991. – 156 с.
3. Вербицкий А.А. *Основы концепции развития непрерывного экологического образования* / А.А. Вербицкий // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 31 - 36.
4. Захлебный А.Н., Суравегина И.Т. *Научно – технический прогресс и экологическое образование* / А.Н. Захлебный, И.Т. Суравегина // Советская педагогика. – 1985. – № 12. – С. 9 - 14.

5. Пустовит Н.А., Вороніна Л.П., Руденко Л.Д. Система пізнавальних завдань екологічного змісту / Н.А. Пустовит, Л.П. Вороніна, Л.Д. Руденко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 80 - 88.
6. Реймерс Н.Ф. Охрана природы и окружающей человека среды: Словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс – М. : Просвещение, 1992. – 320 с.
7. Тарасенко Н.Ф. Природа, технология, культура: философско-мировоззренческий анализ / Н.Ф. Тарасенко – К. : Наук. думка, 1985. – 256 с.
8. Урсул А.Д., Урсул Т.А. Социоприродное развитие в Универсальной истории / А.Д. Урсул, Т.А. Урсул // Земля и Вселенная. – 2005. – № 1. – С. 52-64.
9. Хилько В.Г. Екологічна культура та об'єктивна зумовленість її зростання / В.Г. Хилько // Питання соціально – політичних наук. – 1991. – Вип. 82. – С. 67 - 73.
10. Экологическое образование школьников / [под ред. И.Д. Зверева, И.Т. Суравегиной]. – М. : Педагогика, 1983. - 160 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. S.V. (1988) *Etika i ekologicheskoe vospitanie* [Ethics and ecological education]. Leningrad: Leningr. org. o-va «Znanie» RSFSR. (in Russian)
2. Bukin A.P. (1991) *V družbe s lyudmi i prirodoj* [The friendship with the people and nature]. Moscow: Prosveshhenie. (in Russian)
3. Verbickij A.A. (1997) *Osnovy koncepcii razvitiya nepreryvnogo ekologicheskogo obrazovaniya* [Basis of the concept of continuing environmental education]. *Pedagogika*. Vol. 6. Pp. 31 - 36.
4. Zaxlebnyj A.N., Suravegina I.T. (1985) *Nauchno – texnicheskij progress i ekologicheskoe obrazovanie* [Scientific and technological progress and ecological education]. *Sovetskaya Pedagogika*. Vol. 12. Pp. 9 - 14.
5. Pustovyt N.A., Voronina L.P., Rudenko L.D. (1997) *Systema piznavalnykh zavdan ekolohichnoho zmistu* [The system of cognitive tasks with ecological content]. *Pedahohika i psykholohiia*. Vol. 2. Pp. 80 - 88.
6. ejmers N. F. (1992) *Oxrana prirody i okruzhayushhej cheloveka sredy: slovar-spravochnik* [Protection of nature and human environment: dictionary- guide]. Moscow: Prosveshhenie. (in Russian)
7. Tarasenko N.F. (1985) *Priroda, texnologiya, kultura: filosofsko-mirovozzrencheskij analiz* [Nature, technology, culture: philosophical and world outlook analysis]. Kiev: Naukova dumka. (in Russian)
8. Ursul A.D., Ursul T.A. (2005) *Socioprirodnoe razvitie v universalnoj istorii* [Social and natural development of Universal History]. *Zemlya i Vselennaya*. Vol 1. Pp. 52-64.
9. Khylyko V.H. (1991) *Ekolohichna kultura ta ob'iektyvna zumovenist yii zrostantia* [Ecological Culture and objective conditionality of its growth]. *Pytannia sotsialno – politychnykh nauk*. Vol. 82. Pp. 67 - 73.
10. *Ekologicheskoe obrazovanie shkolnikov* (1983) / [Ecological education of schoolchildren]. Moscow: Pedagogika.